

Fossum jernverk

Lokalisering: På begge sider av Lysakerelva ved og nedenfor Hammerbru

GPS sone 32V masovn

Ø 590845 N 6648315, 140 m.o.h.

stanghammer

Ø 590880 N 6648230, 135 m.o.h

Figur FJ1: De synlige restene etter masovnen som er fylt med jord og ellers dekket over.

Kort historie: Ved nedre foss på Fossum var det et sagbruk allerede i 1675¹. Det ble nedlagt i 1734². I 1779 ble det inngått kontrakt om Hammerdammen³, den ga kraft til ei mølle som ble nedlagt i 1788 samme året som Fossum stanghammer ble anlagt av Conrad Clausens enke. Verket ble kjøpt av Anker i 1791 og utvidet med en masovn. Det ble bygget bru over Hammerdammen i 1800. Masovnen ble nedlagt i 1858 og stanghammeren i 1874.

Kartdokumentasjon: På kvartmilskartet (Fig FJ2) er jernverket merket med jerntegnet. Brua over elva er med og to veier, dagens Ankerveien, og en over dagens golfbane

Krigsskolekadettens kroki viser flere detaljer. Fossum gårdsplan er gjenkjennelig. Kartet viser to kollehus, to materialhus, et ladebygning og veiene til Bogstad, Bærums jernverk og Christiania. Kartet kan samholdes med bildedokumentasjonen.

Fig FJ2: Detalj fra kvartmilskart fra 1802

Figur FJ3: Avsnitt fra kart 3555 i Nasjonalbibliotekets kartsamling. Park, grønt; bygg, rødt; masovn, jerntegnet ■; hammer, vannhjultegnet ■.

¹ Yngvar Hauge Bogstad 1649-1772 (1955) s. 28

² ibid p. 62

³ Yngvar Hauge Bogstad 1773-1955 p 115

Widerbergs amtskart fra 1867 (oppmåling 1864) viser bygg ved masovnen, stanghammer og to hus til utenom selve Fossum gård. På NGOs kart fra 1882 er alt vekk.

Figur FJ4: Widerbergs amtskart, laget på grunnlag av oppmåling frem til 1864, viser fire hus på tomten til jernverket.

Billedokumentasjon: I et maleri⁴ (Fig FJ5) laget ut fra sin skisse (Fig FJ6) tegnet i 1788 har danske Erik Pauelsen gitt et virkelighetsnært bilde av Fossum stanghammer og sine omgivelser fra tiden før masovnen ble bygget. Et kobberstikk som Georg Haas laget etter det som skal være en skisse av C.A. Lauritzen fra sin norgesreise i 1792, gir også viktig detaljer. Det er grunn til å mene at det er et av Pauelsens skisser som er lagt til grunn siden det er ingen tegn til endringer på Fossum mellom de to fremstillinger. Vi mener derfor at alle tre bilder (Fig FJ5, 6 og 7) fremstiller Fossum anno 1788.

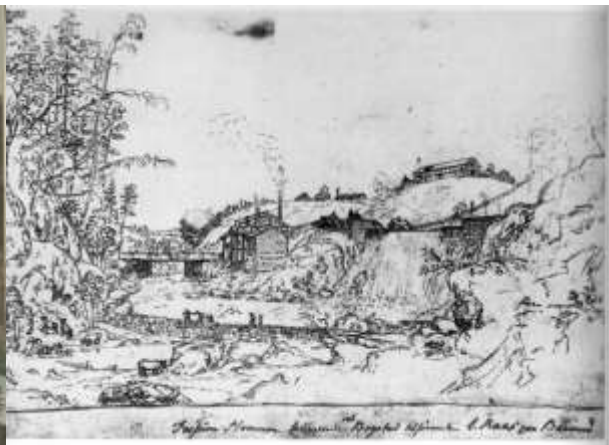
Figur FJ5: Erik Pauelsens maleri *Flodlandskab med et Vannfald nær Bogstad i Norge*

Et fotografi av masovnen og kullageret fra 1858 (Fig FJ8) kompletterer bildene med sikt i motsatt retning. Tilsammen gir disse bildene og kart 3555 samt egen oppmåling grunnlag for rekonstruksjon.

Figur FJ6: Erik Pauelsens skisse til *Flodlandskab*. Originalen til denne skissen, her tatt fra Hopstocks *Bogstad gård* (1996), har ikke kunnet oppspores, verken hos SMK, København, Sorø Kunstmuseum eller Oslo Bymuseum eller Norsk Folkemuseum.

Rekonstruksjon: De tre bildene, fotografiet og egen oppmåling har flere trekk som gjenkjennes i dagens terreng. Bergene som vises i alle bildene fra

Figur FJ7: Georg Haas kobberstikk *Second Vue de Fossum Hammer prés Bogstad i Norvége*

1788 står igjen noen meter foran demningen som nå er bygget i stein. Ullernåsen og gårdshus på Syd-Fossum og Fossum kan identifiseres i terrenget og på dagens kart. Ut fra fotogrammetrisk analyser av de to perspektivene - begge skissert fra østsiden av Lysakerelva – er byggene til hammerverket og brua over elva tegnet på dagens kart. Synfaring og oppmåling av restene bekrefter plasseringen innen to meter.

Brua i Figur FJ5 og FJ6 har det vært tvil om. Det som gir troverdighet til Pauelsens fremstillingen er den merkelige avgrensningen til tomtene Ankerveien 146-150, og en svak oppbygging i terrenget som kan følges fra krysset Ekraveien/Ankerveien til

Figur FJ8: Fotografi fra 1858 av det nettopp nedlagte jernverket. Kullageret til venstre, masovnen i bygget til høyre. Brua er en trekonstruksjon opp på Hammerdemningen.

elvbredden, 100 meter nedstrøms Hammerdemningen.

Masovnen ble bygget tolv år etter Pauelsens besøk på Bogstad og Fossum. Fotografi (Fig. FJ8) er det eneste bildet som kjent fra anlegget. Kullageret (Kollehhus som er tegnet på Fig FJ3) og masovnen begge har ramper til innkjøring av råmaterialer.

Tilstand og behov

I vel 170 år har masovnen og slaghaugene som er lagt ved siden av, vært de mest synlige rester etter mange års industrivirksomhet på dette stedet. Etter stanghammeren er betydelige rester til grunnmuren langs elvesiden av bygget ca. en meter høy og 1,8 (3 alen?) meter bred. Parallelt med denne og ca. 2, 5 meter (4 alen?) unna er det en støttemur. I mellom en meter dyp forsenkning som heller mot nord. Tegn etter mur forsetter 20 meter mot sør, og vel 10 meter mot vest fra et hjørnet i nordøst. I nordvest er det et rettvinklet innhakk i fjell som gir inntrykk av å ha gitt plass til en bakre vegg ca. 12 meter fra den fremste grunnmuren. Lenger sør er det blitt tømt masser utover murene, antakelig da Fossum sagbruk ble anlagt i 1880, seks år etter at stanghammeren ble nedlagt. Hele området nedenfor turveien er bevokst med store gamle gran hvor av flere har knekt de siste årene og enda

Figur FJ9: Norgeskart.no med overtegnnet trasé (svarte prikker) til vei og bru fra før Hammerbrua. Hus til stanghammer (brune linjer), masovnen, kullageret (svarte linjer).

noen står og tørker inn. Området er så vidt tilgjengelig, men med så mye liggende stammer og grener, er vanskelig å ferdes i,

Masovnen er også tildekket og fylt med jord. Dette har beskyttet den mot skade. I det siste par årene har det kommet økende tegn på at noen driver utgraving i toppen av ovnen. Resultatet er at flere (courses) med teglstein har løsnet og hele strukturen er truet. Gravingen virker meget amatørmessig og området er ikke avstengt. Se FJ1.

Hele området ved Hammerbrua, med masovnen, stanghammeren, kokslagertomten og de utstrakte slaghaugene fortjener beskyttelse, fagmessig undersøkelse og til slutt restaurering for å belyse denne viktige epoken som ellers har få tekniske spor.

Figur FJ10: Stanghammeren grunnmur nordøst hjørne. Figur FJ11: Den bakre grunnmuren.